

The methodological potential of the implementation of information and computer technologies is considered in two directions: the expansion of didactic opportunities for searching, processing, analyzing, using and making presentations of educational information and activation of the educational process by enhancing students' motivation.

The main problems of information and computer technologies usage in the process of teaching and learning foreign languages are systematized, among which, in particular: technical, legal, methodological, psychological, pedagogical, teachers' qualification and lack of funding.

A critical analysis of existing types of information and computer technologies in foreign language teaching was introduced. Given the existing approaches, the typology of information and computer technologies is represented, where the groups are singled out according to the following criteria: accessibility, method of communication, availability of a portal for teachers, availability of information and communication component, means and degree of use of information and computer technologies in educational activities. Adequate selection of computer technologies in accordance with these criteria contributes to the efficiency of the learning process, provides additional tools for feedback and control.

Perspective directions of further researches are seen as: organization of distance learning with the use of computer technologies; development of scientific and methodological support for the introduction of computer technology in foreign language teaching; development of exercise systems for different age groups, proficiency levels, etc.; particularities of introduction of computer technologies in professionally oriented teaching of foreign languages, etc.

Taking into account the above advantages of using computer technology, we are positive that their implementation into the educational process is an additional motivating factor that allows to verify the types of educational activities, promotes the formation of creative potential of the students.

Key words: *information and computer technologies, foreign language teaching, higher education institution, information and computer technologies classification.*

УДК 378.14:316.47

Юлія Лущик

Сумський національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0003-4306-1949

Людмила Пікулицька

Сумський національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0001-5780-4454

Ганна Циганок

Сумський національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0002-6303-6831

DOI 10.24139/2312-5993/2020.05-06/071-085

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗВО ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Мета роботи – висвітлити теоретичні положення комунікативної компетентності в контексті професійної компетентності викладача ЗВО. У

дослідженні використано загальнонаукові й конкретно-наукові методи. Установлено, що комунікативна компетентність визначається як інтегральна характеристика, важливими елементами якої є мотиваційно-ціннісні, когнітивні, операційні, позиційно-ціннісні. Доведено, що вона є необхідним компонентом професійної компетентності, забезпечуючи досягнення позитивного соціального ефекту вищої освіти. Практичне значення дослідження полягає в тому, що врахування представлених теоретичних положень під час укладання навчально-методичних засобів сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців у ЗВО. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка моделі розвитку комунікативної компетентності викладача ЗВО.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, комунікативна компетентність, заклад вищої освіти, викладач, студент, навчально-виховний процес, компонент.

Постановка проблеми. Інноваційні зміни в освітній галузі України, розвиток психолого-педагогічної науки та сучасна освітня політика спрямовані на європейську інтеграцію, стимулюють появу творчих новітніх ідей, пошук більш досконалих методів, прийомів і форм навчання.

Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти (ЗВО) полягає в реалізації функцій, що потребують різноманітних теоретичних знань, практичних умінь і навичок. В умовах оновлення системи вищої освіти, стрімких соціальних змін на ринку праці, підвищення суспільних вимог до рівня конкурентоспроможності фахівців посилюються вимоги до професійно-педагогічної компетентності викладача ЗВО. Таким чином, чітке окреслення професійно-педагогічної компетентності викладача ЗВО, структурних компонентів, із яких вона складається, та умов її розвитку є важливим питанням сьогодення. Разом із тим, очевидно, що освітній процес відбувається в системі «людина – людина», через взаємодію його учасників (прямо чи опосередковано), і наразі не тільки спостерігається інтенсивне збільшення обсягу та значення комунікації, але й розгалуження її видів у всіх сферах життя. Отже, визнання важливості ролі комунікації і відповідно комунікативної компетентності викладача в сучасній вищій освіті, безперечно, є надзвичайно актуальним. Вважаємо, що з'ясування теоретико-педагогічних засад комунікативної компетентності як вагомого складника професійно-педагогічної компетентності викладача сприятиме оптимізації навчально-виховного процесу у ЗВО під час підготовки фахівців.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення наукової літератури засвідчує широку зацікавленість науково-педагогічної спільноти даною проблемою. Так, питаннями компетентнісного підходу в навчанні займаються вітчизняні дослідники (Зимняя, 2017; Зязюн, 2000; Кузьміна, 1990; Маркова, 1993 та ін.) і закордонні вчені (Дж. Равен, 2002; Д. Хаймс, 1979 та ін.).

Разом із тим В. Стрельников (2013), А. Хуторський (2003), Ф. Шаріпов (2010), С. Шишов, В. Кальней (2000) та багато інших досліджують сутність поняття «професійної компетентності» у галузі вищої освіти.

Розуміння комунікативної компетентності студіюється й розвивається, зокрема, М. Васильєвим (2005), С. Галецьким (2019), Л. Гончаренко, В. Кузьменко (2006), Л. Петровською (2007) та ін.

Незважаючи на наявний науково-педагогічний доробок щодо зазначеної проблеми, значення комунікативної компетентності викладача ЗВО як важливого складника професійної компетентності висвітлено недостатньо.

Мета статті – висвітлити поняття «комунікативна компетентність» як обов'язкову складову професійної компетентності викладача ЗВО. Завдання: 1) розглянути підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до тлумачення поняття «компетентність» і узагальнити сутність професійної компетентності викладача ЗВО; 2) проаналізувати зміст і роль комунікативної компетентності в контексті професійної компетентності викладача ЗВО; 3) виокремити й схарактеризувати структурні елементи комунікативної компетентності викладача ЗВО.

Методи дослідження. Досягнення мети й розв'язання завдань стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів дослідження (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, узагальнення) для вивчення педагогічної та методичної літератури, яка стосується означеної проблеми; конкретно-наукових методів (системно-структурного) для систематизації та узагальнення теоретичних положень, розкритих у науковій та навчально-методичній літературі щодо важливих елементів професійної компетентності викладача в цілому й ролі комунікативної компетентності як її компоненту зокрема, а також узагальненню власного педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Вивчення науково-педагогічної проблеми сутності комунікативної компетентності як обов'язкового компонента професійної компетентності викладача ЗВО вимагає, у першу чергу, розгляду понять «компетентність», «професійна компетентність», а також висвітлення її компонентів.

Зауважимо, що в сучасній педагогічній науці існують різні підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до тлумачення поняття «компетентність».

Зокрема, І. Зимня розглядає компетентність як успішну дію в конкретній ситуації (Зимня, 2003). І. Зязюн визначає компетентність як особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень, зокрема в екстремальних умовах (Зязюн, 2000).

С. Шишов та В. Кальней стверджують, що компетентність – це сукупність рис (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати визначену діяльність, спрямовану на розв'язання проблем (завдань) у певній галузі (Шишов та Кальней, 2000).

Національний освітній глосарій визначає компетентність не тільки як динамічну комбінацію знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою (навчальною) програмою, але і як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності (Національний освітній глосарій: вища освіта, 2011).

У зарубіжній педагогічній літературі «компетентність» пов'язують із результативною дією в нестандартних ситуаціях (Competency assessment, research and evaluation, 1974).

Дж. Равен, досліджуючи проблему формування компетентного фахівця й професійної компетенції, визначає компетентність як спеціальну здатність людини, що охоплює вузькоспеціальні знання, навички, способи мислення, готовність нести відповідальність за власні дії, і є необхідною для виконання конкретної дії в конкретній галузі. Крім того, на думку дослідника, компетентність складається з 39 мотивованих цінностей, переважно особистісних, незалежних одна від одної, частина з яких відноситься до когнітивної, а частина – до емоційної сфери. Усі ці компоненти можуть взаємозамінювати один одного як складові ефективної поведінки (Равен, 2002, с. 253).

М. Альберт, М. Мескон, Ф. Хедоурі та інші, виходячи з того, що компетентність – це здатність до інтеграції знань, навичок, їх використання в умовах швидко мінливих вимог зовнішнього середовища, що має рівневий характер, виділяють: концептуальну компетентність; компетентність в емоційній сфері та в сфері сприйняття; компетентність в окремих галузях діяльності (Митина, 2002, с. 106-108).

Згідно з напрацюваннями Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення й освіти компетентність розуміється як здатність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання й роботу, складаючись з набору знань, навичок, відношень, які дозволяють особистості ефективно діяти й виконувати функції, спрямовані на досягнення визначених стандартів у професійній галузі або певній діяльності (IBSTPI).

Як бачимо, визначення сутності професійної компетентності свідчать про широку розгалуженість цього поняття в психолого-педагогічній літературі. Таким чином, учені констатують, що компетентність охоплює як

зміст професійної підготовки (інформаційної та технологічної), так і систему професійних знань, які необхідно засвоїти кожному фахівцю. Іншими словами, компетентність – це результат професійної підготовки та готовність реалізувати його для успішної творчої діяльності.

Ураховуючи різноманіття визначень поняття «компетентність», цінними для представленого дослідження щодо висвітлення сутності професійної компетентності викладача ЗВО виявилися напрацювання Л. Большаніної (Большанина, 2016), Н. Бутенко (Бутенко, 2005), Н. Кузьміної (Кузьмина, 1990), Л. Мітіної (Митина, 2002), В. Стрельникова (Стрельников, 2013), Ф. Шаріпова (Шарипов, 2010).

Відповідно до сучасних трактувань, професійна компетентність викладача – це система знань, умінь і здібностей, які складають основу його професійної діяльності як педагога і науковця (Шарипов, 2010). Разом із тим, під професійною компетентністю викладача необхідно розуміти глибоке знання педагогом навчально-виховного процесу, сучасних проблем педагогіки, психології та предмета викладання, а також уміння застосовувати ці знання у своїй повсякденній практичній роботі (Стрельников, 2013). Цілком слушною, на нашу думку, є теза про те, що компетентність, по суті, потенційна, вона проявляється в діяльності й має особливість розвиватися в діяльності (Татур, 2004). Загалом професійна компетентність викладача відображає готовність і здатність особи професійно виконувати наукові та педагогічні функції відповідно до прийнятих у суспільстві освітніх нормативів й стандартів.

Зазначимо, що наразі серед дослідників не існує єдиної думки щодо структурних компонентів професійної компетентності викладача, а також змістового наповнення різних компетентностей.

Зокрема, пропонується виділити професійну і спеціальну компетентність викладача (у галузі дисциплін, що викладаються); методичну (у сфері формування умінь та навичок); соціально-психологічну (у сфері спілкування); диференційно-психологічну (у сфері здібностей і мотивів студентів); аутопсихологічну (рефлексія педагогічної діяльності) тощо (Татур, 2004).

Учена А. Маркова розрізняє два аспекти компетентності викладача: процесуальний (педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, особистість учителя) та результативний (навчання і навченість, виховання й вихованість), а до основних структурних компонентів педагогічної компетентності включає спеціальну, особистісну, індивідуальну та екстремальну професійні компетентності (Маркова, 1996).

Науковці К. Біаніс-Трофименко та Г. В. Лісовенко виокремлюють у структурі професійної компетентності такі компоненти: 1) спеціальний (володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні); 2) соціальний (володіння спільною груповою професійною діяльністю); 3) особистісний (володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості); 4) індивідуальний (володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в межах професії) (Біаніс-Трофименко та Лісовенко, 2007, с. 26-29).

У науково-педагогічних колах популярною є думка, що професійна компетентність викладача ЗВО повинна складатися з трьох компонентів: комунікативного, діяльнісного та соціального (Большанина, 2016).

Виокремлення груп компетентностей на діяльнісній основі (соціальні, комунікативні, полікультурні, інформаційні, саморозвитку й самоосвіти, продуктивної творчої діяльності) є актуальним (Родигіна, 2005). Для нашого дослідження доречно стисло їх схарактеризувати. Соціальні – здатність брати відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу та відповідальність за оточуюче середовище, уміння працювати в команді (що включає традиційне поняття робочої етики), приймати діяльність демократичних інститутів суспільства. Комунікативні – уміння спілкуватися, усно й у письмовій формі, рідною та іноземними мовами. Полікультурні – не тільки опанування досягнень культури, а розуміння та повага до людей інших національностей, релігій, культур, мов, рас, політичних уподобань та соціального становища. Інформаційні – уміння добувати, осмислювати, опрацьовувати й використовувати інформацію з різних джерел. Саморозвитку та самоосвіти – мати потребу та готовність постійно навчатися впродовж усього життя (Родигіна, 2005).

Поділяючи погляди фахівців, викладені вище, зауважимо, що в складній структурі професійної компетентності викладача комунікативна компетентність займає надзвичайно важливу позицію. Очевидно, що саме спілкування є основним засобом професійної діяльності викладача: його не можна замінити іншими засобами і без нього практичну діяльність неможливо виконати. Разом із тим, повсякчасні зміни в характері, засобах, інтенсивності та ролі комунікації в глобалізованому інформаційному суспільстві сприяють постійному перегляду поняття, сутності, структури комунікативної компетентності викладача ЗВО.

У широкому розумінні комунікативна компетентність – це інтегрована здатність фахівця до спілкування. Поняття «комунікативна компетентність» увів у наукову термінологію Д. Хаймс, визначивши її як «притаманні людині знання та вміння успішного й ефективного спілкування» (Hymes, 1979, с. 5-27).

Сучасні дослідники слушно визначають поняття комунікативна компетентність як здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми в межах професійної діяльності, що є інтегральним, відносно стабільним, цілісним утворенням, що проявляється в індивідуально-психологічних властивостях та особливостях спілкування, включає сукупність знань, досвіду, якостей, здібностей особистості, які дозволяють ефективно виконувати професійні комунікативні функції (Низовець, 2011).

Також підкреслюється, що комунікативна компетентність базується на превентивному аналізі як інформації про зміст діяльності, так і інформації про індивідуальність партнера. З цього виходить, що ефективний обмін інформацією спонукає людей працювати разом і досягати спільних цілей (Бутенко, 2005).

Цінними є наукові погляди, що розглядають комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в ситуаціях особистісної взаємодії, що має інваріантні загальнолюдські характеристики, історично й культурно обумовлені, як готовність ставити і досягати мети в комунікації: відправляти та одержувати необхідну інформацію, представляти й аргументовано відстоювати свої погляди в діалозі, визнавати відмінність позицій співрозмовників від власної, ставитися з повагою до загальнолюдських та особистісних цінностей людей різної національності, релігії (Хуторской, 2003).

Проведений аналіз засвідчує наявність різних визначень поняття «комунікативна компетентність». Це пояснюється різноманітністю підходів до дослідження сутності даного явища. Але цілком зрозуміло, що комунікативна компетентність педагога забезпечує контакти, співпрацю, спільну діяльність, взаємодію і в кінцевому підсумку – систему відносин.

Ураховуючи зазначені погляди, вважаємо доречним розглядати комунікативну компетентність викладача ЗВО як інтегральну характеристику, що полягає у здатності ефективно та кваліфіковано здійснювати комунікативну діяльність, ґрунтується на динамічній комбінації знань про комунікацію, досвіду комунікативної діяльності, складній системі цінностей і мотивації до комунікації та дає змогу реалізовувати професійні функції в усіх сферах викладацької роботи:

дидактичній, виховній, методичній, організаційній тощо – з урахуванням специфіки викладання.

Така всеохоплююча загальність, тобто присутність діяльності спілкування в усіх видах професійної зайнятості науково-педагогічного працівника вищої освіти, зумовлює пріоритетність сформованості й розвитку в системі його професійної компетентності передусім комунікативної компетентності як ключового інструмента комунікативної діяльності. Адже у процесі фахової взаємодії першочергово виникає потреба в розв'язанні саме комунікативних завдань, а через них – розв'язання власне професійних завдань.

Беручи до уваги, що в основі комунікативної компетентності з-поміж іншого лежить певна складна система цінностей, вагоме місце в особистісній характеристиці викладача має його професійно-педагогічна самосвідомість, у структуру якої, за А. Марковою, входять такі складники, як: усвідомлення ним норм, правил і моделі педагогічної діяльності як еталонів для сприйняття своїх якостей; на основі загальної освіченості складається професійне кредо, особиста концепція педагогічної праці, якими він може керуватися в професійній поведінці; усвідомлення цих якостей у інших людей і співвіднесення себе з певним професійним еталоном; урахування оцінок своєї поведінки та діяльності з боку інших (студентів, колег, керівництва тощо); позитивне самооцінювання викладача самого себе в цілому, визначення позитивних якостей, перспектив, створення позитивної «Я»-концепції (Маркова, 1993, с. 7-8).

Підтримуючи викладене вище, ми поділяємо думку О. Шиян про те, що структура особистості науково-педагогічного працівника передбачає наявність таких основних якостей, як: соціальні і загальнолюдські (ідейність, громадянськість, моральність, педагогічна спрямованість і естетична культура); професійно-педагогічні (теоретична і методична готовність за спеціальністю; психолого-педагогічна готовність до професійної діяльності; розвиненість практичних педагогічних умінь і здібностей); емоційна чуйність; вольові якості; особливості темпераменту; стан здоров'я (Шиян, 1999, с. 64).

Цілком зрозуміло, що вміння спілкуватися з колегами й студентами займає чільне місце в діяльності викладача. Такі вміння стають інструментом педагогічної і наукової комунікації, створюють у студентській аудиторії сприятливий психологічний клімат, а також є умовою вдосконалення професіоналізму.

Навіть стислий огляд комунікативної діяльності викладача ЗВО дозволяє зробити висновок, що означена діяльність є складною, що відповідно обумовлює багатокомпонентність і складність структури власне комунікативної компетентності. Однак, дискусія щодо будови й складників комунікативної компетентності в сучасній педагогічній науці триває. Це, на думку дослідника С. Галецького, пояснюється різноманіттям поглядів на вивчення структури комунікативної компетентності, зокрема з позицій компетентнісного, лінгвістичного, системного підходів тощо (Галецький, 2019).

Безперечно, для успішного спілкування викладач повинен володіти вміннями: спілкуватися з людьми та управляти ними; оперативно орієнтуватися в умовах спілкування, що здійснюється; планувати та здійснювати систему комунікації, зокрема її важливу ланку – мовленнєвий вплив; відчувати й підтримувати зворотний зв'язок у комунікації (Кан-Калик, 1987).

На основі аналізу особливостей педагогічного спілкування викладача виокремлюються дві великі групи комунікативних умінь. До першої належать уміння, що забезпечують постановку широкого кола комунікативних завдань, з яких головними є: створення умов психологічної безпеки в спілкуванні і реалізація внутрішніх резервів партнера зі спілкування. До другої – уміння, що забезпечують високий рівень спілкування: уміння зрозуміти позицію і внутрішній стан іншого в спілкуванні, виявити цікавість до особистості партнера, уміння зрозуміти сутність поглядів іншої людини, володіння засобами вербального й невербального спілкування, уміння створити комфортну психологічну обстановку, уміння випереджати й ефективно вирішувати конфлікти тощо (Маркова, 1996).

Сучасні вчені також виділяють такі компоненти структури комунікативної компетентності: когнітивний (представляє систему знань про сутність, структуру, функції й особливості спілкування взагалі та професійного зокрема), емоційний (проявляється в різноманітних емоційних станах), поведінковий (проявляється в невербальній та вербальній комунікації (Васильев, 2005; Гончаренко, Кузьменко, 2006; Петровская, 2007).

Цікавою є концепція про двокомпонентність комунікативної компетентності. До першого компоненту належать комунікативні цінності, потреби комуніканта в спілкуванні. Другий компонент визначає прояви комунікативної компетентності безпосередньо в спілкуванні та містить дві складові, а саме: дії під час акту комунікації (уміння та навички спілкування) та знання про спілкування (Прозорова, 1998).

Необхідним компонентом комунікативної компетентності викладача ЗВО є гуманістична позиція нарівні з професійною спрямованістю. Гуманізація полягає в утвердженні особистості студента як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських і громадянських цінностей, гармонії стосунків студента й довкілля на основі засвоєння широкого кола гуманітарних знань, сприянні його самоактуалізації в умовах професійної діяльності (Якупов, 2002).

Принцип професійної спрямованості навчання полягає в розумінні зв'язків і залежностей між пізнанням дійсності, наслідком якої є теорія, та практикою. Під час проведення теоретичних занять студенти мають здобувати професійні знання, а на практичних заняттях – навчитись ефективно діяти в складних умовах (Якупов, 2002).

Ключове значення в контексті комунікативної компетентності викладача має комунікативна спрямованість його особистості. У психологічній науці спрямованість особистості розглядається як стійка система домінуючих мотивів, закріплених в інтересах, установках, цілях, перспективах і діяльності. Розглядаючи комунікативну спрямованість особистості, ми маємо на увазі, що в ієрархії потреб-домінант викладача ЗВО важливе місце займають мотиви, пов'язані з процесом педагогічного спілкування. Ці мотиви проявляють себе в захопленості педагога комунікативною діяльністю, у прагненні до її вдосконалення, до оволодіння новими комунікативними знаннями, уміннями й навичками. Стійка комунікативна спрямованість педагога – це постійна зацікавленість у тому, щоб опанувати всі засоби ефективного педагогічного спілкування.

Отже, доречно узагальнити, що важливими складовими комунікативної компетентності педагога є: мотиваційно-ціннісні (готовність педагога до професійного вдосконалення потреба в професійному зростанні, прагнення до саморозвитку та самореалізації); когнітивні (що фахівець знає з цього питання); операційні (як фахівець реалізує свої знання на практиці); позиційно-ціннісні (як фахівець відноситься до сфери своєї діяльності).

Визнаючи слушність і вагомість висловлених теоретичних положень, водночас варто зауважити, що будь-який поділ комунікативної діяльності викладача й відповідно комунікативної компетентності на складники є умовним, тому що в практичній професійній діяльності вони тісно пов'язані.

Високий рівень комунікативної компетентності педагога передбачає всебічний розвиток усіх її компонентів, віртуозне володіння й застосування комунікаційних технік. Комунікативна компетентність – це ядро

професіоналізму педагога, а сутність педагогічної діяльності становить взаємодія зі студентами.

Розвиток і вдосконалення комунікативної компетентності викладача ЗВО відбувається через моделювання й здійснення науково-педагогічної діяльності в університеті на основі вирішення професійних завдань, вибору доцільних форм і методів навчання, відповідності змісту освіти й навчання меті підготовки компетентного фахівця.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження свідчить, що визначення професійної компетентності викладача ЗВО, виокремлення її компонентів і зокрема комунікативної компетентності як важливого елемента ефективної професійної педагогічної діяльності разом із аналізом їх сутності – це актуальні напрацювання щодо вирішення проблеми розвитку компетентності викладачів ЗВО.

Так, до професійно важливих якостей викладача ЗВО з-поміж інших належать уміння досягати поставленої мети, мобілізувати енергію, володіти даром переконання, мати лідерські здібності, бути наполегливим, авторитетним, креативним, толерантним, доброзичливим тощо.

На основі аналізу джерел, присвячених вивченню комунікативної компетентності, синтезу й узагальнення як висловлених теоретичних засад, так і власного педагогічного досвіду щодо виокремлення компонентів професійної компетентності викладача ЗВО в цілому й комунікативної компетентності зокрема, ми дійшли висновку, що комунікативна компетентність охоплює і об'єктивне сприйняття партнерів з комунікативної взаємодії, і врахування їх індивідуальних особливостей, і знаходження адекватного стилю й тону спілкування, і вміння активно слухати, вільно володіти вербальними та невербальними засобами комунікації. Таким чином, професійна реалізація викладача ЗВО неможлива без комунікативної компетентності. Саме професійно-комунікативна компетентність є важливим чинником для успішного педагога. Професійна комунікація викладача вимагає врахування взаємозв'язку і взаємовпливу основних складових комунікативної компетентності, забезпечуючи збалансованість їх реалізації в діяльності для досягнення позитивного соціального ефекту.

Зважаючи на вище зазначене, можна припустити, що врахування уточнених і представлених авторами теоретичних положень сприятиме кращому усвідомленню ролі й місця комунікативної компетентності в структурі професійної компетентності викладача сучасного ЗВО.

Перспективним напрямом подальших досліджень, на нашу думку, є розробка моделі розвитку комунікативної компетентності викладача ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

- Большанина, Л. В. (2016). Профессиональная компетентность преподавателя вуза: критерии и направления. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*, 8 (Bolshanina, L. V. (2016). Professional competence of a university teacher: criteria and directions. *Scientific and methodological electronic journal «Concept»*, 8). Retrieved from: <http://ekoncept.ru/2016/76096.htm>.
- Бутенко, Н. Ю. (2005). *Комунікативна майстерність викладача*. Київ (Butenko, N. Yu (2005). *Communicative skills of the teacher*. Kyiv).
- Васильев, Н. Н. (2005). *Тренинг профессиональных коммуникаций в психологической практике*. Санкт-Петербург: Речь (Vasiliev, N. N. (2005). *Training of professional communications in psychological practice*. Saint Petersburg: Rech).
- Віаніс-Трофименко, К. Б., Лісовенко, Г. В. (2007). *Підвищення професійної компетентності педагога*. Харків: «Основа» (Vianis-Trofimenko, K. B., Lisovenko, H. V. (2007). *Improving the professional competence of the teacher*. Kharkiv: Osnova).
- Галецький, С. (2019). Критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (90), 24-37 (Galetskyi, S. (2019). Criteria, indicators and levels of development of communicative competence of future teachers of foreign languages by means of information and communication technologies. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 6 (90), 24-37).
- Гончаренко, Л. А., Кузьменко, В. В. (2006). *Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи*. Херсон: РІПО (Honcharenko, L. A., Kuzmenko, V. V. (2006). *Formation of multicultural competence of secondary school teachers*. Kherson: RIPO).
- Егорова, Ю. А. (2009). Проблема профессиональной компетентности преподавателя вуза. *Молодой ученый*, 2, 277-280 (Egorova, Yu. A. (2009). The problem of professional competence of a university teacher. *Young scientist*, 2, 277-280).
- Зимняя, И. А. (2003) Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*, 5, 56-58 (Zimnaia, I. A. (2003). Key competencies – a new paradigm of the result of education. *Higher education today*, 5, 56-58).
- Зязюн, І. А. (2000). Сучасні дидактичні моделі і логіка учіння. У І. А. Зязюн (ред.), *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, (сс. 4-7). Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця (Ziaziun, I. A. (2000). Advanced didactic models and study logic. In I. A. Ziaziun (Ed.), *Advanced information technology and innovative techniques for preparation of methods: methodology, theory, research, problems*, (pp. 4-7). Kyiv-Vinnitsya: DOV Vinnitsya).
- Кан-Калик, В. А. (1987). *Учителю о педагогическом общении*. Москва: Просвещение (Kan-Kalik, V. A. (1987). *About pedagogical communication to teacher*. Moscow).
- Кузьмина, Н. В. (1990). *Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения*. Москва: Высшая школа (Kuzmina, N. V. (1990).

- Professionalism of the personality of the teacher and master of industrial training. Moscow: Vysshaya shkola).
- Маркова, А. К. (1993). *Психология труда учителя*. Москва: Просвещение (Markova, A. K. (1993). *Psychology of teacher work*. Moscow: Prosveschenie).
- Маркова, А. К. (1996). *Психология профессионализма*. Москва: Просвещение (Markova, A. K. (1996). *Psychology of professionalism*. Moscow).
- Митина, Л. М. (2002). *Психология развития конкурентоспособной личности*. Москва: Московский психолого-социальный институт (Mitina, L. M. (2002). *Psychology of development of a competitive personality*. Moscow: Moscow Psychological and Social Institute).
- Низовець, О. А. (2011). *Особистісні детермінанти розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів* (автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07). Київ (Nyzovets, O. A. (2011). *Personal determinants of the development of communicative competence of future psychologists* (PhD thesis). Kyiv).
- Петровская, Л. А. (2007). *Общение-компетентность-тренинг: избранные труды*. Москва: Смысл (Petrovskaya, L. A. (2007). *Communication-Competence-Training: Selected works*. Moscow).
- Прозорова, Е. В. (1998). *Педагогические условия развития коммуникативной компетентности будущего учителя в процессе высшего профессионального образования* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Хабаровск (Prozorova, E. V. (1998). *Pedagogical conditions of development of communicative competence of the future teacher in the process of higher professional education* (PhD thesis). Khabarovsk).
- Равен, Дж. (2002). *Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация*. Москва: Когито-Центр (Raven, J. (2002). *Competence in modern society: identification, development, and implementation*. Moscow: Kogito Centre).
- Родигіна, І. (2005). Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів. *Зміст, форми і методи навчання*, 1, 34-36 (Rodygina, I. (2005). Actual approach to formation of basic competencies of students. *Content, Forms and Teaching Methods*, 1, 34-36).
- Стрельников, В. (2013). Компоненты професійної компетентності викладача вищої школи. *Гуманітарний вісник*, 28, 278-285 (Strelnikov, V. (2013). Components of higher school teacher's professional competence. *Humanitarian Bulletin*, 28, 278-285).
- Табачник, Д. В., Кремень, В. Г. (ред.) (2011). *Національний освітній глосарій: вища освіта*. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди» (Tabachnyk, D. V., Kremen, V. G. (Eds.) (2011). *National Educational Glossary: Higher Education*. Kyiv: Publishing House "Pleiades").
- Татур, Ю. Г. (2004). Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. *Высшее образование сегодня*, 3, 20-26 (Tatur, Yu. G. (2004). Competence in the structure of the quality model of specialist training. *Higher education today*, 3, 20-26).
- Хуторской, А. В. (2003). Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*, 2, 58-64 (Khutorskoi, A. V. (2003). Key competencies as a component of a personality-oriented education paradigm. *Public Education*, 2, 58-64).

- Шарипов, Ф. В. (2010). Профессиональная компетентность преподавателя вуза. *Высшее образование сегодня*, 1, 18-24 (Sharipov, F. V. (2010). Professional competence of a university teacher. *Higher education today*, 1, 18-24).
- Шишов, С. Е., Кальней, В. А. (2000). *Школа: мониторинг качества образования*. Москва: Педагогическое общество России (Shishov, S. Ye., Kalnei, V. A. (2000). *School: monitoring the quality of education*. Moscow).
- Шиян, О. М. (1999). Аутопедагогическая компетентность учителя. *Педагогика*, 1, 63-68 (Shyian, O. M. (1999). Auto-pedagogical competence of a teacher. *Pedagogy*, 1, 63-68).
- Якупов, В. В. (2002). *Педагогіка*. Київ: Либідь (Yakupov, V. V. (2002). *Pedagogy*. Kyiv: Lybid).
- Competency assessment, research and evaluation (1974). *A report of a National conference of University of Houston*, 12–15 March.
- Hymes D. (1979). On Communicative Competence. In C. J. Brumfit, K. Johnson (Eds.), *The Communicative Approach to Language Teaching*. London.
- International Board of Standards for Training. *Perfromance and Instruction*. (IBSTPI). Retrieved from: <https://ibstpi.org/instructor-competencies/>

РЕЗЮМЕ

Лущик Юлия, Пикулицкая Людмила, Цыганок Анна. Коммуникативная компетентность преподавателя ВУЗа как составляющая профессиональной компетентности.

Цель работы – представить теоретические положения коммуникативной компетентности в контексте профессиональной компетентности преподавателя ВУЗа. В исследовании использованы общенаучные и конкретно-научные методы. Установлено, что коммуникативная компетентность определяется как интегральная характеристика, важными элементами которой являются мотивационно-ценностные, когнитивные, операционные, позиционно-ценностные. Доказано, что она является важным компонентом профессиональной компетентности, обеспечивая достижение позитивного социального эффекта высшего образования. Практическое значение исследования состоит в том, что осознание представленных теоретических положений при составлении учебно-методических средств будет способствовать повышению качества подготовки специалистов в ВУЗе. Перспективами дальнейших исследований может быть разработка модели развития коммуникативной компетентности преподавателя ВУЗа.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, коммуникативная компетентность, высшее учебное заведение, преподаватель, студент, учебно-воспитательный процесс, компонент.

SUMMARY

Lushchyk Yuliia, Pikulytska Lyudmyla, Tsyhanok Hanna. Communicative competence of the teacher of the HEI as a component of professional competence.

The article deals with the content and structural components of the communicative competence of the teacher of the HEI.

The purpose of this article is to highlight the theoretical issues of communicative competence as a compulsory component of the professional competence of these professionals.

The methods of research are general scientific (analysis, synthesis, comparison, generalization) and specific scientific methods (system-structural).

Research results. *The work presents professional competence of the teacher of the HEI as the willingness and ability to perform scientific and pedagogical functions professionally under the accepted educational and social standards. The specifics of the professional competence of the teacher of the HEI are considered and its structural components are distinguished. It is proved that the communicative competence of the teacher of the HEI has a complex structure. It includes the components of motivational values, cognitive components, operating components and components of positional values. The teacher's readiness for professional improvement, the need for career development and professional advancement, the desire for self-development, self-realization and personal fulfilment belong to the elements of motivational values. Cognitive elements refer to the specialist's knowledge in a specific area (what a specialist knows about this). Operating elements concern the fact of how a specialist applies his knowledge into practice. Elements of positional values appeal to the specialist's attitude to the field of activity.*

Conclusions. *Communicative competence is a significant component of the professional competence of the teacher of HEI, providing the positive social impact of higher education. The practical significance of the study is that the analysis and consideration of the presented theoretical provisions will contribute to improving the quality of the educational process, based on a better understanding of the role and place of communicative competence in the structure of professional competence of the teacher of modern HEI. In our opinion, a promising direction for further research is development of a model of communicative competence formation of the teacher of HEI.*

Key words: *competence, professional competence, communicative competence, higher education institution, teacher, student, educational process, component.*

УДК 378.046-021.68:796]:004

Юрій Лянной

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-2331-8794

Юлія Карпенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-3073-8973

DOI 10.24139/2312-5993/2020.05-06/085-095

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті розглянуто застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці майбутніх магістрів фізичної культури і спорту в умовах сучасності. Зазначено, що інформатизація вищої освіти є одним із важливих засобів підвищення якості підготовки фахівців. Визначено основні параметри щодо